

Sygn. akt V CSK 79/12

POSTANOWIENIE

Dnia 24 stycznia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Lech Walentynowicz (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z wniosku E. B.

przy uczestnictwie K. G.-K. i J. K.

o dział spadku i podział majątku,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 24 stycznia 2013 r.,

skarg kasacyjnych wnioskodawczyni i uczestników postępowania

od postanowienia Sądu Okręgowego

z dnia 16 listopada 2011 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 16 listopada 2011 r. Sąd Okręgowy na skutek apelacji wnioskodawczyni E. B. i uczestników postępowania K. G.-K. i J. K. zmienił zaskarżone postanowienie Sądu Rejonowego w L. z dnia 7 lipca 2011 r. w ten sposób, że:

ustalił, że w skład majątku wspólnego wnioskodawczyni E. B. i spadkodawcy A. K. wchodzi następujące przedmioty majątkowe i prawa:

1. nieruchomość zabudowana położona w L. przy ul. R.[...], dla której Sąd Rejonowy w L. prowadzi księgę wieczystą nr [...], o wartości 351.650 zł;
2. przedsiębiorstwo: Telewizja Kablowa „K.” i „K.-B.” Zakład Instalacyjno-Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe A. K. o wartości 2.419.013 zł;
3. środki finansowe zgromadzone na rachunku Banku Zachodniego WBK nr [...], o wartości 4.320 zł, tj. majątek o łącznej wartości 2.774.983 zł (pkt 1.I postanowienia);

ustalił, że oboje małżonkowie mają równe udziały w majątku wspólnym (pkt 1.II postanowienia);

ustalił, że w skład spadku po zmarłym w dniu 23 maja 2006 r. A. K. wchodzi następujące prawa i przedmioty majątkowe:

1. połowa udziału we własności nieruchomości zabudowanej położonej w L. przy ul. R.[...], wymienionej w pkt I ppkt I, o wartości 175.825 zł;
2. połowa udziału w przedsiębiorstwie „K.” i „K.-B.”, wymienionym w pkt I ppkt 2, o wartości 1.209.506,50 zł;
3. połowa udziału w środkach finansowych zgromadzonych na rachunku wymienionym w pkt I ppkt 3, o wartości 2.160 zł;
4. lokal niemieszkalny położony w L. przy ul. M.[...], dla którego prowadzona jest księga wieczysta nr [...], o wartości 480.000 zł;
5. nieruchomość zabudowana położona w L. przy ul. W. [...] składająca się z dwóch działek o numerach ewidencyjnych: 4/3 i 4/5, dla której prowadzona jest księga wieczysta nr [...] oraz prawo wieczystego użytkowania nieruchomości niezabudowanej składającej się z działki o numerze ewidencyjnym 4/4, dla której prowadzona jest księga wieczysta nr [...], o

łącznie wartości 380.000 zł;

6. nieruchomości zabudowana położona w K.[...], składająca się z dwóch działek o numerach ewidencyjnych 635/1 i 634/1, dla której prowadzona jest księga wieczysta nr [...], o wartości 227.000 zł;
7. nieruchomości niezabudowana położona w L. przy ul. R., składająca się z działki o numerze ewidencyjnym 92/23, dla której prowadzona jest księga wieczysta nr [...] oraz nieruchomości niezabudowana położona w L. przy ul. R., składająca się z działki o numerze ewidencyjnym 92/24, dla której prowadzona jest księga wieczysta nr [...], o łącznej wartości 100.000 zł;
8. środki finansowe zgromadzone na rachunku Banku Zachodniego WBK nr [...], o wartości 761,00 zł, tj. majątek o łącznej wartości 2.575.252 zł (pkt 1. III postanowienia);

dokonał podziału majątku wspólnego i działu spadku w ten sposób, że:

1. przyznał wnioskodawczyni prawo własności nieruchomości położonej w L. przy ul. R.[...], opisaney w pkt I pkt I, o wartości 351.650 zł;
2. przyznał uczestnikowi postępowania J. K.: a) prawo własności lokalu niemieszkalnego położonego w L. przy ul. M.[...], opisanego w pkt III ppkt 4, o wartości 480.000 zł; b) prawo własności i prawo wieczystego użytkowania nieruchomości położonych w L. przy ul. W.[...], opisanych w pkt III ppkt 5, o wartości 380.000 zł; c) prawo własności nieruchomości położonej w K.[...], opisaney w pkt III ppkt 6, o wartości 227.000 zł; d) prawo własności nieruchomości położonych w L. przy ul. R., opisanych w pkt III ppkt 7, o wartości 100.000 zł, tj. majątek o łącznej wartości: 1.187.000 zł;
3. przyznał uczestniczce postępowania K. G.-K.: a) przedsiębiorstwo „K.” i „K.-B.” A. K., opisane w pkt I ppkt 2, występujące aktualnie pod firmą: „Telewizja Kablowa „K.”, Zakład Instalacyjno-Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe „K.-B.” K. G.-K.” o wartości 2.419.013 zł; b) środki finansowe zgromadzone na rachunkach w Banku Zachodnim WBK, wymienionych w pkt I ppkt 3 i w pkt III ppkt 8, o łącznej wartości 5.081 zł, tj. mienie o łącznej wartości 2.424.094 zł (pkt 1. IV postanowienia);

ustalił, że przedsiębiorstwo „K.” i „K.-B.”, opisane w pkt I ppkt 2, przyniosło w okresie od dnia 24 maja 2006 r. do dnia 30 czerwca 2011 r. korzyści cywilne w wysokości 1.758.119 zł (pkt 1. V postanowienia);

zasądził od uczestniczki postępowania K. G.-K. na rzecz wnioskodawczynie tytułem dopłaty oraz rozliczenia korzyści z rzeczy wspólnej kwotę 1.598.111 zł z tym, że należność tę rozłożył na sześć rat rocznych: dwie pierwsze w wysokości po 200.000 zł płatne w terminach do dnia 31 grudnia: 2011 r. i 2012 r., następne cztery w wysokościach po 299.528 zł płatne w terminach do dnia 31 grudnia kolejno: 2013 r., 2014 r., 2015 r. i 2016 r. z ustawowymi odsetkami w razie opóźnienia w płatności którejkolwiek z rat (pkt 1. VI postanowienia);

zasądził od uczestniczki postępowania K. G.-K. na rzecz uczestnika postępowania J. K. tytułem dopłaty oraz rozliczenia korzyści z rzeczy wspólnej kwotę 223.366 zł z tym, że należność tę rozłożył na dwie roczne raty w wysokości po 111.683 zł płatne w terminach do dnia 31 grudnia: 2011 r. i 2012 r. z ustawowymi odsetkami w razie opóźnienia w płatności którejkolwiek z rat (pkt 1. VII postanowienia);

zasądził od uczestnika postępowania J. K. na rzecz wnioskodawczynie tytułem rozliczenia korzyści z rzeczy wspólnej kwotę 316.790 zł z ustawowymi odsetkami licznymi od dnia 7 lipca 2011 r. (pkt 1. VIII postanowienia);

nakazał wnioskodawczynie, aby wydała uczestniczce postępowania K. G.-K. samochód osobowy marki: „Fiat Punto” o numerze rejestracyjnym [...] (pkt 1. IX postanowienia);

oddalił dalej idące apelacje wnioskodawczynie i uczestników postępowania (pkt 2 postanowienia) oraz rozstrzygnął o kosztach postępowania (pkt I.X i 3 postanowienia).

Sąd pierwszej instancji ustalił, że wnioskodawczynie E. B. i zmarły w dniu 23 maja 2006 r. A. K. pozostawali w związku małżeńskim od dnia 12 czerwca 1976 r. do dnia 21 czerwca 2001 r. Notarialną umową z dnia 28 maja 2001 r. wyłączyli wspólność ustawową. Z małżeństwa tego pochodził uczestnik postępowania J. K. W trakcie trwania związku małżonkowie nabyli przedmioty wymienione w pkt I postanowienia Sądu Rejonowego. Do majątku wspólnego należało również przedsiębiorstwo działające pod firmą: „Telewizja Kablowa „K.” i „K.- B.” Zakład

Instalacyjno-Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe K. A.”, co wyrokiem wstępnym z dnia 2 kwietnia 2009 r. przesądził Sąd Okręgowy. Ustalając wartość tego przedsiębiorstwa na dzień ustania wspólności ustawowej na kwotę 1.931.253,02 zł, wartość środków trwałych telewizji kablowej na kwotę 224.435.36 zł oraz wartość pożytków, jakie przedsiębiorstwo przyniosło w okresie od dnia ustania wspólności ustawowej do dnia śmierci A. K. na kwotę 247.484.74 zł, Sąd oparł się na opinii biegłego sądowego E. P. Na tej podstawie ustalił także wartość przedsiębiorstwa i wartość jego środków trwałych na dzień otwarcia spadku po A. K., odpowiednio, na kwotę 2.466.347.74 zł oraz na kwotę 216.287.81 zł, nadto wartość pożytków, jakie przedsiębiorstwo wygenerowało w okresie od dnia 12 czerwca 2006 r. do dnia 31 grudnia 2009 r. na kwotę 1.267.160,29 zł, a w okresie od dnia 1 stycznia 2010 r. do dnia 30 kwietnia 2011 r. na kwotę 436.408.37 zł, co oznaczało, że średnie miesięczne pożytki przedsiębiorstwa Telewizji Kablowej K. od 1 stycznia 2010 r. do 30 kwietnia 2011 r. wynosiły kwotę 27.275.52 zł.

Wnioskodawczyni i jej mąż w 1994 r. nabyli spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego nr 42 położonego w J. przy ul. K.[...], a następnie prawo to zbyli w dniu 12 października 1999 r. W tym czasie małżonkowie pozostawali w faktycznej separacji. W dniu 2 sierpnia 1999 r. wnioskodawczyni otrzymała pod tytułem darmym od swojego konkubenta Z. B. połowę udziału w prawie własności nieruchomości położonej w J., na której obydwójce wzniesli dom mieszkalny.

W dniu 23 maja 2006 r. A. K. zmarł, a spadek po nim nabyli w częściach równych uczestnicy postępowania: żona K. G.-K. oraz syn J. K. Spadkodawca pozostawił po sobie nieruchomości, wymienione w pkt IV postanowienia Sądu Rejonowego.

Od dnia 12 czerwca 2006 r. uczestnicy postępowania na bazie przedsiębiorstwa Telewizji Kablowej „K.” A. K. prowadzili spółkę cywilną występującą pod firmą: Telewizja Kablowa „K.” – „K.-B.” s.c. K. G.-K. i J. K.". Umowa ta została wypowiedziana przez J. K. ze skutkiem na koniec 2009 r. i od 1 stycznia 2010 r. przedsiębiorstwem samodzielnie zarządzała uczestniczka postępowania K. G.-K. Po rozwiązaniu spółki cywilnej jej wspólnicy nie dokonali

podziału majątku wspólnego, a K. G.-K., pełniąca obowiązki likwidatora spółki, nie spłaciła wszystkich jej zobowiązań.

Zaliczając do majątku wspólnego wnioskodawczyni i A. K. pożytki osiągnięte przez telewizję kablową oraz zakład „K.-B.” w okresie od daty ustania wspólności ustawowej do dnia śmierci A. K., Sąd podzielił opinię biegłej, która wyliczała ich wartość na kwotę 247.484.74 zł, jako różnicę między wartością przychodów ogółem, a wartością kosztów uzyskania tych przychodów ogółem.

Sąd Rejonowy nie zaliczył do majątku wspólnego byłych małżonków spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego nr 42 położonego w J. przy ul. K.[...], skoro małżonkowie prawo to zbyli w trakcie trwania ich związku małżeńskiego, oraz nieruchomości zabudowanej położonej w K. nr [...], którą wnioskodawczyni darowała byłemu mężowi. Do majątku wspólnego nie można było również zaliczyć nieruchomości położonej w L. przy ul. M. z tego względu, że w umowie sprzedaży tej nieruchomości z dnia 28 kwietnia 1995 r. wnioskodawczyni złożyła oświadczenie o nabyciu tego prawa do majątku odrębnego A. K.

Skład i wartość spadku po A. K., w tym przedsiębiorstwa telewizji kablowej, Sąd ustalił według stanu tego przedsiębiorstwa w dniu otwarcia spadku i według cen z daty orzekania. Odnosząc się do kwestii pożytków, jakie przedsiębiorstwo telewizji kablowej wygenerowało od chwili śmierci spadkodawcy do dnia działu spadku, Sąd Rejonowy przyjął, że rozliczenia z tego tytułu nie wykluczała okoliczność, iż uczestnicy postępowania nie dokonali podziału majątku spółki cywilnej, jaką tworzyli z wykorzystaniem przedsiębiorstwa telewizji kablowej od dnia 12 czerwca 2006 r. do dnia 31 grudnia 2009 r., przy czym Sąd wykluczył możliwość przeprowadzenia w ramach rozpoznawanej sprawy także postępowania o podział majątku spółki, z uwagi na istniejące i nie zapłacone długi spółki. Sąd nie dokonał rozliczenia pożytków uzyskanych z przedsiębiorstwa do dnia 31 grudnia 2009 r., gdyż takiego rozliczenia należy dokonać w ramach podziału majątku spółki cywilnej. Poza tym, uczestnicy postępowania, zgodnie z umową spółki cywilnej, dzielili po połowie pożytki uzyskiwane z prowadzenia przedsiębiorstwa przez cały okres istnienia spółki cywilnej. Ponieważ po rozwiązaniu umowy spółki cywilnej przedsiębiorstwem zarządzała wyłącznie uczestniczka postępowania K. G.-K., w

skład spadku wchodzi pobrane przez nią do dnia 30 czerwca 2011 r. pożytki w łącznej wysokości 490.959.41 zł.

Przyznając uczestniczce postępowania K. G.-K. prawo do przedsiębiorstwa telewizji kablowej, Sąd Rejonowy kierował się względami gospodarczymi. Uczestniczka ta zaangażowana była w prowadzeniu przedsiębiorstwa jeszcze przed zawarciem, w 2004 r., związku małżeńskiego z A. K., kierowała nim w spółce cywilnej z J. K., a aktualnie czyni to samodzielnie, spłacając długi spółki. Rozliczając uczestników postępowania z tytułu podziału majątku wspólnego i działu spadku i zasądzając od uczestniczki K. G.-K. na rzecz pozostałych uczestników odpowiednie spłaty, Sąd rozłożył je na raty w granicach po 100.000 zł rocznie, uzasadniając to względami społeczno-gospodarczymi, przede wszystkim zapewnieniem uczestniczce postępowania niezbędnych środków finansowych na dalsze inwestowanie w przedsiębiorstwa.

Odnosząc się do wniesionych od postanowienia Sądu Rejonowego apelacji, Sąd Okręgowy uznał częściowo zasadność podniesionych w nich zarzutów.

Odnosząc się do pożytków uzyskiwanych z prowadzenia przedsiębiorstwa osoby fizycznej Sąd Rejonowy, rozliczając je za okres od ustania wspólności ustawowej do dnia śmierci A. K., naruszył art. 1034 k.c. Wypracowane w tym okresie pożytki z rzeczy wspólnej przypadły współwłaścicielom w stosunku do wielkości udziału (art. 207 k.c.). A. K. był zatem zobowiązany do rozliczenia się z tego tytułu z wnioskodawczynią, a zaniechanie tej powinności sprawiło, że obowiązek ten wszedł do spadku jako dług spadkowy. Zgodnie natomiast z wykładnią art. 1034 k.c., jeżeli w postępowaniu o dział spadku przedstawiona jest do rozliczenia wartość, która nie jest nakładem na spadek, lecz stanowi dług spadkowy, nie ma podstaw do rozstrzygnięcia przez sąd w tym zakresie. Przedmiotem działu spadku są bowiem tylko aktywa. Podział długów spadkowych następuje z mocy samego prawa jako konsekwencja dokonania działu spadku (art. 1034 § 2 k.c.) i w razie sporu między wierzycielami spadkowymi i spadkobiercami odpowiednie roszczenia powinny być dochodzone w postępowaniu procesowym. W orzecznictwie dopuszczono możliwość rozstrzygnięcia w postępowaniu działowym o długu spadkowym, ale tylko w przypadku, gdy wierzyciel spadkowy jest jednocześnie

jednym ze spadkobierców dzielonego spadku, tego typu zaś sytuacja w sprawie nie wystąpiła.

Sąd Rejonowy naruszył także art. 55¹ k.c., ustalając wartość przedsiębiorstwa telewizji kablowej „K.”. Przedmiotem wyceny przedsiębiorstwa powinien być zorganizowany zespół składników, a nie poszczególne składniki, co miało na uwadze biegła sądowa E. P. Ostatecznie, wartość dzielonego przedsiębiorstwa ustalona została na kwotę 2.419.012.77 zł, bowiem biegła w piśmie z dnia 31 marca 2011 r. zweryfikowała swoją pierwotną opinię w tej części, czego Sąd Rejonowy nie zauważył. Orzekając o przedsiębiorstwie, należało mieć na uwadze jedno przedsiębiorstwo, które A. K. w trakcie trwania związku małżeńskiego zarejestrował w ewidencji działalności gospodarczej Gminy L. pod jednym numerem i pod firmą: „Telewizja Kablowa „K.” i „K.-B.” Zakład Instalacyjno-Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe K. A.”.

Sąd Rejonowy naruszył art. 211 k.c. w zw. z art. 1035 k.c. i art. 46 k.r.o. Jeżeli w skład majątku wspólnego wchodziła nieruchomość położona w L. przy ul. R. [...] i gdy wnioskodawczyni wносиła o jej przyznanie (w udziale $\frac{3}{4}$ i jej synowi w udziale $\frac{1}{4}$), co pokrywało się ze stanowiskiem uczestniczki postępowania K. G. –K., to nic nie stało na przeszkodzie, aby nieruchomość tę przyznać na własność wnioskodawczyni.

Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 875 § 2 i 3 k.c., ocenił, że wprowadzie Sąd Rejonowy odmówił dokonania podziału majątku spółki cywilnej zawiązanej między uczestnikami postępowania J. K. a K. G.-K. umową z dnia 12 czerwca 2006 r., to jednak faktycznie dokonał likwidacji majątku spółki, przyznając uczestniczce postępowania cały ten majątek w postaci przedsiębiorstwa telewizji kablowej. Niezależnie od tej oceny, Sąd Okręgowy uznał, że umowa spółki z dnia 12 czerwca 2006 r. była od początku nieważna (art. 58 § 1 k.c.) i nie mogła w związku z tym wywołać jakichkolwiek skutków prawnych. W dacie zawarcia spółki przedsiębiorstwo „K.” i „K.”, na bazie którego spółka podjęła działalność gospodarczą, a w istocie przyjęła tę działalność po śmierci A. K., stanowiło współwłasność w $\frac{1}{2}$ części wnioskodawczyni, skoro wchodziło w skład majątku wspólnego jej i spadkodawcy A. K. Zgodnie natomiast z treścią art. 199 zdanie

pierwsze k.c., do rozporządzania rzeczą wspólną oraz do innych czynności, które przekraczają zakres zwykłego zarządu, potrzebna jest zgoda wszystkich współwłaścicieli. W przypadku braku takiej zgody czynność jest bezwzględnie nieważna. Uczestnicy postępowania, zawierając umowę spółki, nie dysponowali zgodą wnioskodawczyni na rozporządzenie rzeczą wspólną, wyrażoną w formie pisemnej - odpowiedniej dla ocenianej czynności prawnej - przed zawarciem umowy lub w jej trakcie albo w postaci jej potwierdzenia po dokonaniu czynności. Ze względu na nieważność umowy spółki, wykluczona była sądowa likwidacja jej majątku, a przedmiotem podziału majątku i działu spadku było przedsiębiorstwo przynoszące pożytki, bez względu na łączące uczestników postępowania stosunki obligacyjne odnoszące się do tego przedsiębiorstwa.

Sąd pierwszej instancji błędnie nie rozliczył pożytków z przedsiębiorstwa za okres od dnia śmierci spadkodawcy do dnia 31 grudnia 2009 r. Przedsiębiorstwo to stanowiło składnik majątku wspólnego E. B. i A. K., rozwijało się w oparciu o dochody wygenerowane z własnej działalności, bez nakładów inwestycyjnych ze strony współwłaścicieli. Z tych przyczyn, wnioskodawczyni uprawniona była do żądania rozliczenia pożytków z przedsiębiorstwa w stosunku do wielkości udziału w rzeczy (art. 207 k.c.), pobranych za okres od otwarcia spadku do działu spadku, przy czym do dnia 31 grudnia 2009 r. żądanie to było uzasadnione wobec J. K. i K. G.-K., skoro w tym okresie wspólnie partycypowali w dochodach z przedsiębiorstwa, a po tej dacie tylko od K. G.-K., która przejęła samodzielne prowadzenie przedsiębiorstwa.

Kwestionując orzeczenie Sądu Rejonowego w przedmiocie rozłożenia należnej od uczestniczki postępowania K. G.-K. spłaty z tytułu zniesienia współwłasności, uczestniczka ta bliżej nie sprecyzowała, jakiej domaga się zmiany w tym zakresie, natomiast podnosząc kwestię zabezpieczenia spłat, pominęła, że żądania tego nie zgłosiła przed Sądem Rejonowym, ponadto nie wskazywała, jak to zabezpieczenie miałoby wyglądać.

Dokonując rozliczeń z tytułu zniesienia współwłasności, należało mieć na uwadze, że wnioskodawczyni w ramach przysługującego jej udziału w majątku wspólnym o wartości 2.774.983 zł powinna uzyskać korzyść o wartości

1.387.491,50 zł. W skład spadku po A. K. wchodził majątek o wartości 2.575.252 zł, a zatem na każdego ze spadkobierców przypadają przedmioty o wartości 1.287.626,25 zł. Ponieważ wnioskodawczyni w następstwie działu uzyskała nieruchomości o wartości 351.650 zł, a uczestnik postępowania J. K. nieruchomości o wartości 1.187.000 zł przysługiwały im od uczestniczki K. G.-K., której przyznano majątek o wartości 2.424.094 zł, dopłaty wyrównujące ich udziały we współwłasności, odpowiednio w wysokości 1.035.841,50 zł i 100.626 zł.

Odrębną kwestią, poza podziałem majątku wspólnego i działem spadku, było rozliczenie pożytków z dzielonego przedsiębiorstwa. W okresie od dnia otwarcia spadku po A. K. do dnia 30 czerwca 2011 r. wartość tych pożytków wynosiła kwotę 1.758.119 zł., w tym, w okresie od dnia 24 maja 2006 r. do dnia 31 grudnia 2009 r., wartość pożytków wyniosła kwotę 1.267.160 zł, w okresie od dnia 1 stycznia 2010 r. do dnia 30 kwietnia 2011 r. kwotę 436.408 zł, a w okresie od dnia 1 maja 2011 r. do dnia 30 czerwca 2011 r. kwotę 54.551 zł. Z tak wyliczonej kwoty wnioskodawczyni przypadała połowa, tj. kwota 879.059,50 zł, przy czym od uczestników postępowania J. K. i K. G.-K. za okres do dnia 31 grudnia 2009 r., kiedy wspólnie zarządzali przedsiębiorstwem, partycypując w jego dochodach, należała jej się kwota 633.580 zł, a więc od każdego z nich kwoty po 316.790 zł, a osobno od uczestniczki postępowania K. G.-K. kwota 245.479,50 zł za okres po dniu 1 stycznia 2010 r., kiedy uczestniczka samodzielnie zarządzała rzeczą wspólną. Za ten ostatni okres uczestnikowi postępowania J. K. przypadała od uczestniczki postępowania kwota 122.740 zł.

Uwzględniając powyższe, Sąd zasądził od uczestniczki postępowania K. G.-K. na rzecz wnioskodawczyni kwotę 1.598.111 zł, a na rzecz uczestnika J. K. kwotę 223.366 zł oraz zasądził od uczestnika postępowania J. K. na rzecz wnioskodawczyni kwotę 316.740 zł. Ponieważ roczne dochody z przyznanego uczestniczce postępowania przedsiębiorstwa kształtują się na poziomie kwoty ok. 330.000 zł, to uzasadniało rozłożenie na raty zasądzonego od niej świadczenia na podstawie art. 212 § 3 k.c. i art. 320 k.p.c., w łącznej wysokości nie przekraczającej rocznych dochodów tak, aby nie doprowadzić do znacznego obniżenia zdolności produkcyjnej przedsiębiorstwa i w konsekwencji jego likwidacji, co mogłoby pozbawić wnioskodawczynię i uczestnika postępowania zaspokojenia.

Od postanowienia Sądu Okręgowego skargi kasacyjne wnieśli wnioskodawczyni oraz uczestnicy postępowania. Uczestniczka postępowania K. G.-K. zaskarżyła postanowienie w części obejmującej punkty 1.I ppkt 2 i 3, pkt VI i VII, opierając ją na pierwszej podstawie kasacyjnej, w ramach której zarzuciła:

- niewłaściwą wykładnię art. 46 kro, w brzmieniu tej ustawy w dniu 21 maja 2001 r., w zw. z art. 684 k.p.c. i art. 1035 k.c. i nast., polegającą na przyjęciu, że skład i wartość przedsiębiorstwa Telewizja Kablowa „K.” i „K.-B.” Zakład Instalacyjno-Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe A. K., stanowiącego składnik majątku dorobkowego małżonków A. K. i E. K. (obecnie B.) należy przyjąć na datę śmierci A. K. (23 maja 2006 r.) zamiast na datę zniesienia współwłasności majątku dorobkowego E. B. i A. K., dokonanego umową zawartą przez małżonków w formie aktu notarialnego czyli na dzień 21 maja 2001 r.;

- niezastosowanie art. 60 k.c. w kontekście zgody współwłaściciela przy ocenie ważności umowy spółki cywilnej z dnia 12 czerwca 2006 r. zawartej pomiędzy spadkobiercami A. K., a powstałej na majątku spadkowym A. K. (zawierającym składniki majątku wspólnego małżeńskiego), co doprowadziło Sąd także do niewłaściwej wykładni art. 860 k.c. w zw. z art. 58 § 1 k.c. i uznania, że brak pisemnej zgody współwłaściciela rzeczy wspólnej E. B. na powstanie spółki cywilnej prowadzi do nieważności tej umowy spółki, pomimo że art. 860 § 2 k.c. wymaga formy pisemnej jedynie dla celów dowodowych, a zgoda E. B. na założenie spółki została wyrażona w sposób dorozumiany (art. 60 k.c.);

- niezastosowanie art. 198 k.c. stosowanego odpowiednio w związku z art. 46 k.r.o. zezwalającego każdemu z małżonków na rozporządzanie udziałem w majątku wspólnym po ustaniu wspólności majątkowej, a to umożliwiło A. K. prowadzenie przedsiębiorstwa, a następnie jego spadkobiercom, pomimo, że (eks)małżonkowie nie podzielili majątku wspólnego;

- niewłaściwą wykładnię art. 55¹ k.c. i uznanie, że przedsiębiorstwo „K.” i „K.-B.” wchodzące w skład majątku dorobkowego małżonków E. i A. K. jest tym samym przedsiębiorstwem w dniu zniesienia wspólności majątkowej małżeńskiej (21 maja 2001 r.) jak również w dacie zgonu A. K. (23 maja 2006 r.), oraz w dacie zawązania spółki cywilnej K. G.-K. i J. K. (12 czerwca 2006 r.), jak i w dacie

rozwiązania umowy spółki (31 grudnia 2009 r.), co doprowadziło do przyjęcia przez Sąd, że wnioskodawczyni jest współwłaścicielką w połowie całego przedsiębiorstwa, określonego na każdy wyżej wymieniony dzień, pomimo, że skład majątku przedsiębiorstwa ulegał zmianom oraz, że w żadnej postaci tego przedsiębiorstwa E. B. nie przyczyniła się do powstania dochodów tego przedsiębiorstwa po dacie zniesienia współwłasności małżeńskiej (21 maja 2001 r.);

- niewłaściwą wykładnia art. 212 § 3 k.c. w zw. z art. 320 k.p.c. poprzez uznanie, że sytuacja majątkowa uczestniczki postępowania K. G.-K. umożliwia realizację dopłat na rzecz wnioskodawczyni w 6 ratach rocznych w łącznej wysokości 1.598.111 zł.

Uczestniczka postępowania wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia w zaskarżonej części i przekazanie sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu, ewentualnie o zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez ustalenie, że przedsiębiorstwo Telewizja Kablowa „K.” i „K.-B.” Zakład Instalacyjno-Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe A. K. ma wartość 1.931.235 zł, zaś cały majątek wspólny 2.287.223 zł, zasądzenie od uczestniczki postępowania na rzecz wnioskodawczyni kwoty 1.354.231 zł płatnej w 8 równych ratach rocznych po 169.278.87 zł, zaś na rzecz uczestnika postępowania kwoty 104.738 zł.

Wnioskodawczyni i uczestnik postępowania zaskarżyli postanowienie w części dotyczącej pkt VI (wnioskodawczyni) i pkt VII (uczestnik postępowania). W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzucili naruszenie art. 212 § 3 k.c. w zw. z art. 5 k.c. i art. 64 ust. 2 Konstytucji poprzez ich nienależyte zastosowanie i wyznaczenie okresu spłaty wnioskodawczy oraz uczestnika postępowania J. K. przez uczestniczkę K. G.-K. oraz przez bezpodstawne nierównie potraktowanie uczestników przy wyznaczeniu: odnośnie do wnioskodawczyni - wysokości raty spłaty i czasokresu ich spłaty oraz odnośnie do uczestnika postępowania – sposobu spłaty i czasokresu ich spłaty oraz, mimo braku przesłanek do ustalenia takich nierównych warunków spłat. Naruszenie tego przepisu wnioskodawczy ponadto wiązała z niezastosowaniem zabezpieczenia spłaty przy ustaleniu tak

odległego czasokresu spłaty wnioskodawczyni przez uczestniczkę postępowania przy tak znacznej wartości spłaty. Ponadto w obu skargach w ramach drugiej podstawy kasacyjnej zarzucono naruszenie art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. poprzez nierozpoznanie apelacji w granicach apelacji oraz art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. przez niewskazanie podstawy faktycznej zmiany zaskarżonym postanowieniem wysokości i liczby rat spłat na rzecz wnioskodawczyni. Skarżący wnieśli odpowiednio o uchylenie zaskarżonego postanowienia w punktach VI i VII oraz o orzeczenie w tej części co do istoty sprawy poprzez zobowiązanie uczestniczki postępowania K. G.-K. do zapłaty zasądzonej tytułem dopłaty na rzecz wnioskodawczyni kwoty 1.598.111 zł jednorazowo w terminie 3 miesięcy od dnia wydania orzeczenia oraz zasądzenia na rzecz uczestnika postępowania jednorazowej dopłaty w kwocie 223.366 zł.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przy rozpoznawaniu skarg kasacyjnych w pierwszej kolejności należało odnieść się do pojęcia przedsiębiorstwa w związku z zarzutem naruszenia art. 55¹ k.c., który zawiera definicję legalną przedsiębiorstwa w ujęciu przedmiotowo-funkcjonalnym. Zgodnie z tym przepisem, przedsiębiorstwo stanowi zorganizowany kompleks majątkowy przeznaczony do prowadzenia działalności gospodarczej, w skład którego wchodzi przykładowo wymienione w tym przepisie składniki niematerialne i materialne. Istotną cechą przedsiębiorstwa jest czynnik organizacyjny zespalający różne jego składniki w funkcjonalną całość (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 3 grudnia 2009 r., II CSK 215/09 oraz z dnia 25 listopada 2010 r., I CSK 703/09, nie publ.). Tak pojmowane przedsiębiorstwo nie jest więc zbiorem rzeczy, czy rzeczą zbiorową, lecz stanowi dobro *sui generis*, stanowiąc szczególny rodzaj mienia w rozumieniu art. 44 k.c., odrębny od pojęcia rzeczy. Przedsiębiorstwo jako kategoria prawna odrywa się nie tylko od osoby przedsiębiorcy, do którego ono należy, lecz także od swojego substratu materialnego, który może mieć charakter dynamiczny lub zmienny w czasie. Mając na uwadze te cechy przedsiębiorstwa, w nauce prawa przyjmuje się, że przedsiębiorstwo stanowi dobro niematerialne, stanowiące przedmiot prawa podmiotowego o charakterze majątkowym i bezwzględnym, do którego jedynie odpowiednio mają zastosowanie przepisy prawa rzeczowego, w tym dotyczące

prawa własności. Przedsiębiorstwo nie jest bowiem rzeczą w rozumieniu przepisów prawa rzeczowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2000 r., III CKN 633/98, Lex nr 507009). Uwzględniając tę specyfikę przedsiębiorstwa, można jedynie mówić, że przedsiębiorstwo jest przedmiotem prawa własności (nazywanego także prawem własności na przedsiębiorstwie). W tym znaczeniu może być ono przedmiotem stosunku cywilnoprawnego oraz obrotu prawnego (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 1993 r., III CZP 30/93, OSNC 1993, nr 9, poz. 154, uchwałę z dnia 25 czerwca 2008 r., III CZP 45/08, OSNC 2009, nr 7-8, poz. 97, wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 27 marca 2000 r., III CKN 633/98, nie publ. oraz z dnia 1 kwietnia 2003 r., OSNC 2004, nr 6, poz. 98). Przedsiębiorstwo w takim ujęciu może stanowić zarówno składnik majątku wspólnego małżonków, jak również wchodzić w skład spadku. Ustanie wspólności majątkowej małżeńskiej, czy też śmierć spadkodawcy, który był właścicielem bądź współwłaścicielem przedsiębiorstwa, nie powoduje ustania bytu przedsiębiorstwa. W konsekwencji, jest ono również przedmiotem postępowania mającego na celu zniesienie stosunku współwłasności w stosunku do majątku wspólnego małżonków oraz majątku spadkowego, w skład którego wchodziło przedsiębiorstwo. Tak ujęte prawo własności na przedsiębiorstwie, które należało do majątku wspólnego wnioskodawczyni i jej męża A. K. w chwili ustania tej wspólności (28 maja 2001 r.) było przedmiotem postępowania o podział majątku wspólnego oraz o dział spadku. Jego przedmiotem nie były więc – do czego zmierza zarzut naruszenia art. 55¹ k.c. skargi kasacyjnej uczestniczki postępowania K. G.-K. – rzeczy i prawa tworzące substrat materialny przedsiębiorstwa w chwili ustania wspólności ustawowej.

Istotną cechą przedsiębiorstwa jest to, że elementy składające się na jego substrat majątkowy, jak również elementy organizacyjne z natury rzeczy nie mają zazwyczaj charakteru statycznego, ulegają zmianom w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej przez podmioty (przedsiębiorców), którym przysługuje prawo do przedsiębiorstwa. Mimo zmiany tych elementów współwłaściciele przedsiębiorstwa zachowują określony ułamek w prawie własności na przedsiębiorstwie wraz z jego aktualnym substratem materialnym (przedmiotowym), o których mowa w art. 55¹ k.c. Z tych względów bezzasadny jest podniesiony w skardze kasacyjnej uczestniczki postępowania K. G.-K. zarzut

naruszenia art. 198 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o. przez przyjęcie, wbrew tym przepisom, że wnioskodawczyni zachowała prawo do ½ udziału w prawie własności na przedsiębiorstwie także po ustaniu wspólności ustawowej w dniu 21 maja 2001 r., mimo że prowadzący nadal to przedsiębiorstwo A. K. dokonywał, bliżej w skardze nie określonych, czynności prawnych, których przedmiotem były składniki przedsiębiorstwa istniejące w chwili zniesienia wspólności ustawowej, a co się z tym wiąże ulegał zmianie substrat materialny tego przedsiębiorstwa. Mimo tych czynności, o ile miały one miejsce, wnioskodawczyni nie traciła swojego udziału (1/2) w prawie własności na przedsiębiorstwie. W konsekwencji, prawo wnioskodawczyni odnosiło się, stosownie do art. 207 k.c. w zw. z art. 1035 k.c. i art. 42 k.r.o. - w brzmieniu obowiązującym przed dniem 20 stycznia 2005 r., tj. przed wejściem w życie ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. (Dz.U. Nr 162, poz. 1691) – także do pożytków i innych przychodów z tego składnika majątku wspólnego odpowiednio do posiadanego przez wnioskodawczynię udziału, nie zaś – jak to argumentowano w skardze kasacyjnej uczestniczki – jedynie do pożytków, jakie „przynosiły rzeczy”, które wchodziły w skład przedsiębiorstwa w chwili ustania wspólności ustawowej małżeńskiej.

Dla ustalenia prawa do uzyskiwanych przez przedsiębiorstwo dochodów (zysków) i ich wysokości nie jest natomiast bez znaczenia podniesiona w skardze kasacyjnej uczestniczki postępowania, w kontekście zarzutu naruszenia art. 55¹ k.c. w zw. z art. 207 k.c. i art. 53 k.c. (powołanych w uzasadnieniu skargi kasacyjnej), kwestia przyczynienia się tylko jednego ze współwłaścicieli przedsiębiorstwa (A. K., następnie uczestników postępowania) do uzyskania przez przedsiębiorstwo zysku. Zgodnie z art. 686 k.p.c., w postępowaniu działowym sąd rozstrzyga o wzajemnych roszczeniach pomiędzy współspadkobiercami m.in. z tytułu pobranych pożytków i innych przychodów. Pożytkami z rzeczy wspólnej są pożytki naturalne i cywilne, o których mowa w art. 53 k.c., a więc plody rzeczy i inne odłączone od niej części składowe, jeżeli według zasad prawidłowej gospodarki stanowią normalny dochód z rzeczy, oraz dochody, które rzecz przynosi na podstawie stosunku prawnego (np. czynsz najmu lub dzierżawy). Pod pojęciem innych przychodów, o których mowa w art. 686 k.p.c., w orzecznictwie przyjmuje się na gruncie spraw o dział spadku, w skład którego wchodzi gospodarstwo rolne,

normalny dochód, jaki przynosi gospodarstwo, który jest przede wszystkim wynikiem pracy i starań rolnika użytkującego to gospodarstwo rolne. W takim przypadku, udział w takim dochodzie ze strony współspadkobierców, którzy nie przyczynili się swą pracą i staraniem do jego powstania, nie powinien przekraczać czynszu dzierżawnego, jaki w konkretnych okolicznościach byłby obiektywnie usprawiedliwiony (por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 15 grudnia 1969 r., III CZP 12/69, OSNCP 1970, nr 3, poz. 39a, postanowienie z dnia 14 grudnia 1972 r., III CZP 85/72, OSN 1973, nr 7-8, poz. 127). W odniesieniu do przedsiębiorstwa, będącego przedmiotem postępowania podziałowego, chodzi o zyski uzyskiwane przez przedsiębiorstwo prowadzone przez jednego ze współwłaścicieli po ustaniu współwłasności (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 września 1977 r., III CRN 76/77, OSNC 1978, nr 7, poz. 115, uchwała z dnia 6 września 1996 r., III CZP 98/96, OSNC 1996, nr 12, poz. 159 – wydane na tle spraw o podział majątku wspólników spółki cywilnej). Należy przy tym uwzględnić – podobnie, jak ma to miejsce w sprawach dotyczących gospodarstw rolnych - czy i w jakiej części dochód ten został wypracowany wyłącznie dzięki staranności tego współwłaściciela, który nadal prowadził przedsiębiorstwo. Chodzi bowiem o zobiektywizowaną wartość pożytków cywilnych, jaką dane przedsiębiorstwo jest w stanie przynosić w danych warunkach rynkowych, z wyłączeniem osobistej pracy współwłaściciela. Dochód uzyskiwany przez współwłaściciela przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c. dzięki jego osobistej pracy, nie jest równoznaczny z pożytkami i innymi przychodami z tego przedsiębiorstwa, podlegającymi rozliczeniu w postępowaniu działowym (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 5 marca 2008 r., V CSK 406/07, Lex nr 424285, z dnia 15 kwietnia 2011 r., III CSK 191/10, Lex nr 864004, z dnia 16 grudnia 2011 r., V CSK 28/11, Lex nr 1111044). W zależności od okoliczności sprawy i przy uwzględnieniu istotnych różnic między przedsiębiorstwem i gospodarstwem rolnym uwzględnienie osobistego zaangażowania współwłaściciela przedsiębiorstwa do wypracowania zysku może polegać także na pomniejszeniu uzyskanego przez przedsiębiorstwo zysku, podlegającego rozliczeniu między współwłaścicielami przedsiębiorstwa, o rynkową

wartość tego rodzaju usług dla osoby, która podjęłaby się kierowaniem takiego przedsiębiorstwa. Kwestii tych bliżej nie rozważał Sąd Okręgowy.

Przedmiotem rozstrzygnięcia w sprawie obejmującej zniesienie współwłasności - o podział majątku wspólnego, czy o dział spadku – w związku z treścią art. 1038 § 1 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o. i art. 684 k.p.c. - powinien być majątek, który, co do zasady, istnieje w chwili ustania wspólności ustawowej albo otwarcia spadku oraz istnieje w chwili wydania orzeczenia znoszącego współwłasność (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1989 r., III CZP 52/89, OSNCP 1990, nr 4-5, poz. 60 i postanowienie z dnia 7 kwietnia 1994 r., III CZP 41/94, Lex nr 9107). Ewentualne wyzbycie się przedmiotu współwłasności pomiędzy datą powstania stosunku współwłasności a datą orzekania o zniesieniu współwłasności przez jednego ze współwłaścicieli może powodować różne implikacje dla postępowania podziałowego. W szczególności, w razie podstaw do uznania tej czynności za bezskuteczną (por. art. 1036 k.c. regulujący zagadnienie bezskuteczności rozporządzenia udziałem w przedmiocie należącym do spadku i mającym poprzez art. 46 k.r.o. odpowiednie zastosowanie także do majątku wspólnego małżonków po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej) bądź nieważności tej czynności, podziału dokonuje się tak, jakby czynność ta nie została w ogóle dokonana. W razie zaś trwałej utraty rzeczy bądź prawa objętego współwłasnością, rozliczeniu podlega wartość tych rzeczy bądź praw, tak jakby nadal objęte były węzłem współwłasności. Ze względu na powyższe zasady istotną okolicznością podnoszoną w sprawie była kwestia, czy przedsiębiorstwo, które wchodziło w skład majątku wspólnego wnioskodawczynie i A. K., a następnie weszło w skład spadku po A. K., było przedmiotem umowy spółki cywilnej zawartej w dniu 12 czerwca 2006 r. przez uczestników postępowania i czy umowa ta została ważnie zawarta. Konsekwencją skutecznego objęcia tą umową prawa własności na przedsiębiorstwie byłoby to, że przedsiębiorstwo to weszłoby do innej masy, tj. stałoby się składnikiem majątku wspólników spółki cywilnej i rozliczeniu w postępowaniu o podział majątku wspólnego i dział spadku podlegałyby jedynie wartość tego przedsiębiorstwa nie zaś prawo własności na tym przedsiębiorstwie. Ponadto, kolejną konsekwencją przeniesienia prawa do przedsiębiorstwa do spółki cywilnej dokonanego za zgodą wnioskodawczynie, byłoby to, że tylko do chwili

zawarcia umowy spółki cywilnej, tj. do momentu, gdy posiadała ona udział w prawie własności na przedsiębiorstwie, wnioskodawczynie miałyby prawo do udziału w pożytkach i innych przychodach z tego przedsiębiorstwa.

Sąd Okręgowy przyjął, że umowa spółki cywilnej była nieważna na podstawie art. 199 k.c. w związku z tym, że wnioskodawczynie nie wyraziła zgody na jej zawarcie we właściwej formie, tj. formie pisemnej. Tak umotywowane stanowisko jest błędne. Zawarcie umowy spółki cywilnej, zgodnie z art. 860 § 2 k.c., powinno być stwierdzone pismem. Ustawa zastrzega więc dla tej czynności jedynie zwykłą formę pisemną dla celów dowodowych (*ad probationem*). Niezachowanie tej formy nie skutkuje nieważnością czynności prawnej, natomiast utrudnia, chociaż nie w sposób bezwzględny, możliwość wykazywania faktu dokonania czynności prawnej (art. 74 k.c.). Niezależnie jednak od tego, do zgody współwłaściciela na rozporządzenie rzeczą wspólną, o której mowa w art. 199 k.c., nie ma zastosowania art. 63 k.c. mówiący o zgodzie osoby trzeciej, niezbędnej do dokonania czynności prawnej i która powinna zostać wyrażona w formie szczególnej wymaganej od czynności prawnej, dla której dokonania potrzebna jest zgoda osoby trzeciej. Zgoda na czynność rozporządzenia rzeczą wspólną, wymagana w art. 199 k.c., może być wyrażona, zgodnie z art. 60 k.c., przez każde zachowanie się współwłaściciela, które ujawnia jego wolę w sposób dostateczny. Z tego względu zarzut naruszenia art. 60 k.c. był uzasadniony, jak również zarzut naruszenia art. 860 k.c. oraz art. 860 § 2 k.c. w zw. z art. 58 § 1 k.c.

Dodatkowo należy mieć na względzie, że Sąd Okręgowy nie dokonał bliższych ustaleń dotyczących treści umowy spółki cywilnej ani jej wykładni. W szczególności, w sprawie nie ustalono, czy przedmiotem tej umowy było wniesienie wkładów przez wspólników w postaci przedsiębiorstwa, czy też tylko prawo do korzystania z przedsiębiorstwa (jeśli tak, na jakich zasadach), ewentualnie przeniesienie tylko niektórych składników przedsiębiorstwa. Powyższe ustalenia są istotne dla oceny ważności samej umowy spółki cywilnej ze względu na wymagania dotyczące formy, w jakiej umowa ta powinna zostać zawarta. Wniesienie wkładu może nastąpić bądź w samej umowie spółki cywilnej bądź w oddzielnej umowie. W tym pierwszym przypadku, jeżeli ze względu na przedmiot

wkładu wymagana jest forma szczególna (np. wniesienie własności nieruchomości), wówczas również umowa spółki cywilnej powinna mieć taką odpowiednią formę.

Uwzględnienie powyższych zarzutów rzutuje na to, czy prawo własności na przedsiębiorstwie powinno być w ogóle przedmiotem orzeczenia podziałowego, czy jedynie w postępowaniu tym powinna zostać rozliczona wartość tego prawa, ponadto ma wpływ na ocenę roszczeń wnioskodawczyni i uczestnika postępowania J. K. z tytułu pożytków i innych przychodów z przedsiębiorstwa.

Niezależnie od tego, jakie będą ostateczne ustalenia dotyczące umowy spółki cywilnej w sprawie istnieje konieczność dokonania ustalenia składu i wartości przedsiębiorstwa, które wchodziło w skład majątku wspólnego wnioskodawczyni i A. K. W orzecznictwie (por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 15 grudnia 1969 r., III CZP 12/69, OSN 1970, nr 3, poz. 39, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 września 1974 r., III CZP 58/74, OSNCP 1975, nr 6, poz. 90 oraz orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 1950 r., C.72/50, OSN 1951, nr 1, poz. 12) utrwalone jest stanowisko, że w sprawach o podział majątku wspólnego oraz dział spadku, skład majątku należy ustalić na datę ustania wspólności majątkowej małżeńskiej bądź chwilę otwarcia spadku, a jego wartość, według stanu majątku z tej chwili, ustalić na chwilę dokonywania podziału majątku. Sąd Rejonowy, ustalając skład majątku wspólnego, ustalił go prawidłowo, zgodnie z podanymi wyżej zasadami, na chwilę ustania wspólności ustawowej między wnioskodawczynią i A. K. w dniu 21 maja 2001 r., przyjmując, że w jego skład wchodziło m.in. przedsiębiorstwo Telewizja Kablowa „K.” i „K.-B.” Zakład Instalacyjno-Drogowy, Budownictwo Ogólne i Remontowe A. K. Trafnie jednak wytknął Sąd Okręgowy, że ustalenie wartości tego przedsiębiorstwa obarczone było błędem polegającym na niewłaściwej metodzie obliczenia jego wartości uwzględniającej oddzielnie wartość samego przedsiębiorstwa w kwocie 1.931.253,02 zł oraz oddzielnie wartość środków trwałych w kwocie 224.435,36 zł. Z uzasadnienia zaskarżonego postanowienia wynika, że w związku z tym uchybieniem, Sąd Okręgowy ustalił wartość przedsiębiorstwa na kwotę 2.419.013 zł na podstawie jednego z pism biegłej sądowej E. P., złożonej w uzupełnieniu sporządzonej przez nią opinii przed Sądem pierwszej instancji. Z uzasadnienia zaskarżonego orzeczenia, nie wynika jednak jasno, według jakiego stanu została

ustalona wartość przedsiębiorstwa, tj. czy według jego stanu na dzień ustania wspólności ustawowej małżeńskiej i według cen obowiązujących w chwili dokonania podziału, czy też na chwilę śmierci spadkodawcy A. K. Jedynie z porównania przyjętych w zaskarżonym postanowieniu wartości przedsiębiorstwa można domniemywać, że wartości te zostały ustalone jednolicie. Brak jednak bliższych motywów tego rozstrzygnięcia nie pozwala na dokonane oceny jego zasadności, a tym samym odeprzeć zarzutu naruszenia art. 46 k.r.o. w zw. z art. 684 k.p.c. i art. 1035 k.c., gdyż wymagałoby to dokonania szczegółowej oceny dowodów przeprowadzonych w sprawie na wskazaną wyżej okoliczność, co w postępowaniu kasacyjnym jest niedopuszczalne, gdyż należy do sądów *meriti*. Tylko ogólnie, ze względu na stwierdzoną wyżej niejasność stanowiska Sądu Okręgowego, należy zwrócić uwagę na to, że rozliczenie w postępowaniu działowym zysku uzyskanego z przedsiębiorstwa po ustaniu wspólności ustawowej między małżonkami do chwili podziału, i z którego był finansowany późniejszy rozwój przedsiębiorstwa, nie może doprowadzić do uzyskania przez współwłaściciela podwójnej korzyści, tj. z jednej strony, z tytułu wzrostu wartości przedsiębiorstwa o składniki tego przedsiębiorstwa z chwili dokonywania podziału oraz z drugiej strony, z tytułu udziału w zysku przedsiębiorstwa służącego do powiększenia wartości tego przedsiębiorstwa.

Nie był uzasadniony zarzut zawarty w skargach kasacyjnych wnioskodawczyni i uczestnika postępowania J. K. naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. w zakresie odnoszącym się do rozstrzygnięcia dotyczącego odroczenia płatności zasądzonych spłat oraz rozłożenia ich na raty. Zarzut naruszenia przepisu określającego wymagania uzasadnienia wyroku (odpowiednio poprzez art. 361 k.p.c. także postanowienia) może być uwzględniony w postępowaniu kasacyjnym wyjątkowo, gdy treść uzasadnienia zaskarżonego orzeczenia jest wadliwa do tego stopnia, że uniemożliwia przeprowadzenie kontroli kasacyjnej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 4 stycznia 2007 r., V CSK 364/06, Lex nr 238975, z dnia 24 lutego 2006 r., II CSK 136/05, Lex nr 200973, z dnia 7 października 2005 r., z dnia 27 czerwca 2001 r., II UKN 446/00, OSNP 2003, nr 7, poz. 182). Zmieniając rozstrzygnięcie Sądu pierwszej instancji w zakresie terminu dokonania spłat przez uczestniczkę postępowania K. G.-K. na

rzecz wnioskodawczyni oraz uczestnika postępowania, Sąd Okręgowy wskazał przyczyny tego rozstrzygnięcia. Zarzutu naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. nie może uzasadniać wyłącznie okoliczność, że strona nie podziela podanej argumentacji Sądu względnie zarzuca jej braki polegające na nieuwzględnieniu wszystkich istotnych, zdaniem strony, okoliczności, które przemawiały za innym rozstrzygnięciem. W takim przypadku, strona powinna bowiem podnieść zarzut naruszenia odpowiedniego przepisu prawa procesowego bądź materialnoprawnego, który, w jej ocenie, został nieprawidłowo zastosowany przez Sąd. Z tych samych przyczyn nie był uzasadniony zarzut naruszenia art. 378 § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. skoro Sąd Okręgowy odniósł się do podniesionych w apelacji zarzutów związanych z odroczeniem i rozłożeniem na raty zasądzonych spłat.

Odnosnie do zarzutu naruszenia art. 212 § 3 k.c. podniesionego we wszystkich skargach kasacyjnych, jego rozpoznanie jest bezprzedmiotowe z uwagi na uwzględnienie innych zarzutów i niepewność co do wysokości kwot, jakie ostatecznie zostaną zasądzone tytułem spłat. Należy tylko więc ogólnie stwierdzić, że stosując art. 212 § 3 k.c. sąd powinien uwzględnić nie tylko składniki majątkowe, które są przedmiotem postępowania działowego, ale całościowo stan majątkowy uczestników postępowania działowego, w szczególności czy inne, nieobjęte postępowaniem, składniki majątku współwłaściciela zobowiązanego do spłat mogą mieć znaczenie dla możliwości i terminu wywiązania się przez niego z obowiązku spłat, w tym poprzez ewentualną możliwość zaciągnięcia odpowiedniego kredytu. Ochrona sytuacji majątkowej współwłaściciela, któremu przyznano przedmiot objęty postępowaniem podziałowym powinna nastąpić z jak najmniejszym uszczerbkiem dla ochrony interesów majątkowych pozostałych współwłaścicieli uprawnionych do stosownych spłat. Z drugiej strony, jeżeli przedmiot podziału jest tego rodzaju, że wymaga dokonywania także nakładów inwestycyjnych okoliczność ta powinna być wzięta także pod rozwagę. Dla określenia terminu spłat nie bez znaczenia jest także czas trwania postępowania podziałowego, jeżeli w tym okresie uczestnik postępowania zobowiązany do spłat korzystał z przedmiotu objętego węzłem współwłasności. Natomiast odnośnie do zabezpieczenia zasądzonej spłaty, to żądający zabezpieczenia powinien

w postępowaniu sprecyzować, jakiej formy zabezpieczenia jego spłaty oczekuje. Tylko więc ubocznie podnieść należy, iż przepis zawarty w art. 212 § 3 k.c. jest przepisem szczególnym wobec przepisu z art. 320 k.p.c., który wobec tego nie ma zastosowania do rozłożenia na raty bądź odroczenia terminu płatności spłaty zasądzonej w postępowaniu podziałowym. Przepis zawarty w art. 320 k.p.c. może mieć zastosowanie w sprawach o zniesienie współwłasności jedynie do innych należności zasądzanych w orzeczeniach działowych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1969 r., III CRN 61/69, OSNC 1970, nr 1, poz. 13 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2009 r., II CK 2/09, lex nr 553672). Także w przypadku stosowania tego przepisu aktualne są wcześniej poczynione uwagi.

Z tych względów zaskarżone postanowienie podlegało uchyleniu na podstawie art. 398¹⁵ § 1 zd. pierwsze k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Zakwestionowanie składu majątku podlegającego podziałowi, jego wartości, wysokości zasądzonych spłat, wysokości roszczeń z tytułu pobranych pożytków lub innych przychodów oraz sposobu ich zapłaty, czyniła koniecznym uchylenie całego zaskarżonego postanowienia ze względu na tzw. integralność poszczególnych części rozstrzygnięć zawartych w orzeczeniu podziałowym, bez względu na zakres wniosków zawartych w skargach kasacyjnych co do oczekiwanego zakresu uchylenia bądź zmiany zaskarżonego postanowienia. Mimo uchylenia zaskarżonego postanowienia w całości ponownej ocenie w dalszym postępowaniu nie będzie podlegało żądanie ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym. Orzeczenie w tym zakresie (pkt 1.II postanowienia) podlegało uchyleniu tylko ze względów redakcyjnych, gdyż Sąd Okręgowy nadał swemu orzeczeniu charakter orzeczenia zmieniające w całości postanowienie Sądu Rejonowego. O kosztach postępowania orzeczono na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. zw. z art. 391 § 1, art. 398²¹ i art. 13 § 2 k.p.c.

